

*Rein Einasto
unistab loodusesõbrast*

LOODUSE –

SOBER

JÕULUKUU/SÜDAKUU
(DETSEMBER/JAANUAR)
6/2015

**Värsked viljad
Eesti poelettidel –
puhtamad ja
saastatumad**

**Mitme nimega
külaline tundrast –**

TALIVIU

**Vanim
kalakajakas
Marta
ja tema uurija
Kalev**

Karu talvepesad

**KUHU
OTT
PÕHKU
POEB?**

**„METSANOTSU -
TÕELINE SIGA”
PILDIVÕISTLUSE
PARIMAD**

9 771736 453002

ISSN 1736-4531
ISSN 2228-4524

3.90 €

RIIKLIKULT TUNNUSTATUD
TEADUSE
POPULARISEERIJA 2015

Telli kohe!

e-pood: www.loodusajakiri.ee
e-mail: loodusajakiri@loodusajakiri.ee
tel 610 4105

LOODUSE – SOBER

nr 6/2015

Toimetus:

Peatoimetaja
Helen Arusoo
tel 610 4107
helen@loodusesober.ee

Toimetaja
Mats Kangur
mats@loodusesober.ee

Toimetaja
Juhani Püttsepp
juhani@emu.ee

Keeletoimetaja
Signe Siim
signe@loodusajakiri.ee

Toimetaja
Toomas Juriado
tel 742 1186
toomas.juriado@el.loodus.ee

Kujundus
Jaanus Koov

Infograafikud
Kaarel Tamre
Alari Paluots

Reklaam
Elo Algma
tel 610 4106
reklaam@loodusajakiri.ee

Tellimine
Triin Nõu
tel 610 4105
loodusajakiri@loodusajakiri.ee

Vastutav väljaandja
Triinu Raigna
triinu@loodusajakiri.ee

Väljaandja
MTÜ Loodusajakiri
Endla 3, 10122 Tallinn

Trükk **AS Kroonpress**

Ajakiri ilmub Keskkonnainvesteeringute
Keskuse toetusel. 6 numbrit aastas.

KEKKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS

Trükitööde

GREENLINE
PRINT.COM
255 g CO₂ ID 402F

Autoriõigus, MTÜ Loodusajakiri,
Loodusesõber, 2015

JUHTKIRI

Täname kõiki loodusesõpru

Hoiate käes Loodusesõbra
joulukuu numbrit, mis ilm-
selt jääb viimaseks. Aastad ei
ole vennad. Seni on Loodusesõ-
ber ilmunud peaausjalikult riigi
missioonitundest Keskkonna-
investeeringute Keskuse toel.
Tulevast aastast majanduslikel
põhjustel tugi Loodusesõbrale
kaob, mistõttu MTÜ Loodusaja-
kiri peab meie väljaande sul-
gema. Sellest on kahju meil
kõigil, hea suhtlemispinna
kaotavad nii loodusesõpradest lugejad, autorid
kui ka toimetus. Aga me ei kaota kõike! Nagu
olete märganud, on Loodusesõber kolme vii-
mase aasta jooksul pühendanud palju lehekülgi
aasta loomale. Hundi, viigri ja metssea aastal
oleme andnud suure osa ajakirja pinnast aasta
loomade käsutusse, sest oleme näinud selles pari-
mat võimalust Eesti lugejale vahendada metsa-
uudiseid. Seda tegevust me jätkame, aga uus
aasta loom mäger kolib internetti, kus avame
ja hakkame toimetama aasta looma lehte, mis
saab olema Looduskalender.ee keskkonnas.
Ajakiri küll lõpetab, aga aasta loom ja toimetaja-
jad jätkavad lugejate teenimist veebis.

Täname lugejaid, autoreid ja reklaamiand-
jaid läbi aastate Loodusesõbra toimetamast -
pideva tagasiside ning nõu ja jõuga olete kõik
andnud suure panuse toimetuse töösse. Loo-
dusesõber on meie nägu! Järgnevatel lehekül-
gedel sõprade järelehuudeid lugedes võite ise
veenduda, mis lahe kamp oleme olnud. Loo-
dame omavahel sidet mitte kaotada ja kohtuda
ka uuel aastal. Hoidke aasta looma tegemistel
silm peal!

HELEN ARUSOO
MATS KANGUR

Kuude nimed Loodusesõbras

Jaanuar | Südaaku
Veebruar | Radokuu
Märts | Urbekuu
Aprill | Mahlakuu

Mai | Lehekuu
Juuni | Pärnakuu
Juuli | Heinakuu
August | Põimukuu

September | Sügiskuu
Oktoober | Porikuu
November | Kooljakuu
Detsember | Joulukuu

Loodus

LINNUPÄÄSTJA
PÄEV LOODE-
EESTI MASUUDI-
KATASTROOFIS

ME UJUME
IKKAGI EDASI

WWW.LOODUSESÕBER.EE

11.2012 VEEBIKU

Loodusesõber

2,90 EUR

9 771736 4 83002

Metsale metsa jagu -
soel on rahvapärilises erilne koht

Krokodillid ja
mehikssaanise riitus

5/2012 porikuu

Tehingud e-romaga
kasutatud kauba sildi all

Vereta jäht 15

Artu matkarajad

Loodusesõbra tellijate
TASUTA raamat
„Sammud omas Eestis“!

LOODUS SÕBER

MIKS
KASUTAME
LAENATUD
KUU-
NIMESID?

VAMPIRID PIST
LOOMAMAALIA

Loodusesõbra lugejad heidavad tagasipilke

Väike valik muljeid areenilt
lahkuvast ajakirjast lugejatelt-tellijatelt.

KIRJAD KOGUS KOKKU **JUHANI PÜTTSEPP**

Kõik eksemplarid olemas

Mul on vist kõik selle ajakirja
eksemplarid. Mulle on Looduse-
sõber meeldinud, sest ta on kir-
jutanud lihtsas keeles võrrel-
des Eesti Loodusega, mis mul
ka käib.

Olen olnud bioloogiahuvi-
line juba koolipoisieast. Aja-
kirjast päris kõike ma ei loe,
teen valiku. Jalgrattaretked on
vähem huvitanud, looma- ja
linnulood loen aga küll läbi.

Andrus Pajur, loomaarst
Raplamaal

Ainest loodusviktoriinideks

Jube kurb, et ajakirjad lõpetavad
ilmumise. Mulle kui bioloogiaõpe-
tajale on Loodusesõbrast olnud
abi. Enda jaoks olen sealt leidnud
head tuttavat juttu. Kinnitust, et
teisedki mõtlevad nii nagu mina.

Olen ajakirja soovitanud lugeda
oma õpilastele. Eelkõige nendele,
kes tahavad minna õppima metsan-
dust või bioloogiat - et nende sil-
maringi avardada. Ka aineolüm-
piaadideks valmistujatele olen seda
soovitanud.

Detsembrikuus tuleb meil koo-
lis loodusviktoriin, küsimused koos-
tame just loodusajakirjade põhjal.

Marika Karden-Raud,
kooliõpetaja Võrust

Vanad kuude nimetused

Olen harv lugeja olnud, aga seda olen küll tähele pan-
nud, et Loodusesõber kasutab vanu kuude nimetusi.
Enam-vähem samamoodi kui meie võru keeles, Võru
instituudi ja seltsi väljaannetes.

Mõne vana kuu nimetuse võtab rahvas kergemini
omaks, mõne raskemini - mis maatööst kaugenenu-
d rahvale võoram on.

Kuude nimed Loodusesõbras on: südakuu, radokuu,
urbekuu, mahlakuu, lehekuu, pärnakuu, heinakuu,
põimukuu, sügiskuu, porikuu, kooljakuu, jõulukuu.

Ja Võru rahvakalendis on: vahtsõaastakuu, rado-
kuu, urbõkuu, mahlakuu, lehekuu, piimakuu, hai-
nakuu, põimukuu, süküskuu, rehekuu, märtekuu,
joulukuu.

Urmas Kalla, Mehikoormast pärit võru keele hoidja

Muhe ja kodune, veidi isalikul moel seletav ajakiri

Ajakiri sai meie pere sõbraks alates esimesest numbrist ja kindlasti mitte ainult selle pärast, et 2007. aasta veebruaris ilmunud esimese Loodusesõbra numbril (enne oli väljaande nimeks Loodus) kaanel oli meie pere kõige noorem loodusehuviline, kes tänaseks on lõpetamas gümnaasiumi ja sihiks seadnud Tartu ülikooli ja LOTE.

Loodusesõber on minu arvates olnud mitmes mõttes sillaks algajale loodusehuvilisele, olgu see huviline noor või mitte enam nii noor. See on (oli) ajakiri, mis lihtsal ja arusaadaval moel õpetab märkama ja mõistma meie ümber toimuvat.

Loodusesõber on olnud ka väljaanne neile, kes tahaksid rohkem looduses liituda, aga mingil põhjusel ei saa. Ajakiri on andnud rikkaliku pildivaliku abil teada, mis parajasti looduses toimub.

Ajakiri on kindlasti töötanud ka teerajana üleminekul natuke keerulisema ja teaduslikuma loodusajakirjanduse juurde. Arvan, et ajakiri kasvatas lugejaid nii Eesti Loodusele kui ka Horisondile, neile ajakirjadele, mille sisust arusaamine nõuab rohkem eelteadmisi.

Usun, et nii mõnigi õpetaja sai ajakirjast tänuväärset lisa õppetöö rikastamiseks. Asjalikku kajastust leidsid nii elus loodus kui ka eluta loodus.

Eraldi tahan tõsta vahvaid ja ülevaatlikke jooniseid, mida olen ka oma töös keskkonnahariduse vallas kasutanud.

Mulle meeldis, et selles ajakirjas leidsid lugemist paikadest, kuhu ladusa jutu saatel sai mõttes kaasa rändama minna ja et need paigad olid eelkõige just sellised, kuhu tööpoolest oligi võimalik ilma suurema pingutuseta ise ka päriselt minna. Näiteks tean sõpruskondi, kes on ka ise alustanud „sammudega omas Eestis“.

Mul on hea meel, et meie lugemislaual on olnud selline parimas mõttes kodune ja muhe, veidi isalikul moel maailmas toimuvat seletav ajakiri. Aitäh!
Piret Eensoo, lugeja Järvamaalt

Kavatsen alles hoida

Mul käivad juba aastaid kõik neli ajakirja: Loodusesõber, Eesti Loodus, Horisont, Eesti Mets. Ma ei loe kohe, kui need postkasti potsatavad, aga paari nädala jooksul vaatan läbi. Kui keegi minult küsiks, millises ajakirjas üks või teine lugu ilmus, ma ei oskakski kohe vastata. Ma ei vaata alati ka pealkirja, loen sisu.

Kõitma ma neid ajakirju vist ei hakka, aga kavatsen alles hoida. Kui lapsed käivad külas, siis vaatavad neid ka.
Olav Sarv, Valgamaalt pärit bioloog

Eeliseks oli lihtsus

Olen Loodusesõpra (Loodust) lugenud selle ilmumise algusest peale. Lugesin ka loodusfotoajakirja Lofu, mis kahjuks ilmus väga lühikest aega.

Olen maal Kilingi-Nõmme lähedal sündinud, loodushuviline. Loodusesõbrast saanud vaimset energiat, millest on pensionipõlves mõnikord vajaka.

Ajakirjas pole mulle meeldinud reklaamid, siis olen keeranud kohe lehte. Saan küll aru, et need on ajakirja ilmumiseks vajalikud.

Minu meelest muutus Loodusesõber viimastel aastatel pisut teaduslikkuse poole, ilmus ka tõsiteaduslikke asju. Ajakirja eeliseks oli just see, et selles ilmus lihtsamaid, populaarsemaid asju.

Väga head fotod. Netiavarustes hajuvad need kuidagi ära. Ajakiri on ikka ajakiri. Väga meeldisid matkad läbi Eesti ja olen saanud vihjeid heade raamatute kohta.

Kersti Tiigisoone, kultuuritöötaja Märjamaalt

Huvitav koht ajakirja algusosas

Ma ei ole küll olnud ajakirja järjepidev lugeja. Üks asi, mis on meelde jäänud Arne Aderi lood ja pildid. Need on seal ajakirja algusosas ikka viimastel aastatel ilmunud. Ei tea kunagi oodata, millest ta juttu teeb, aga alati vaatan.

Urmas Sellis, kotkaurija Põlvamaalt

Veemolekul nagu Miki Hiire pea

Loodusesõber on olnud ikka minu kirjutuslaual. Olen Loodusesõbra sõber seetõttu, et olen suur looduse sõber.

Huvi on pakkunud hundilood. Hunt on Eesti esimene Aasta Loom, selle austava tiitli sai ta 2013. aastal. Loodusesõber kirjutas siis terve aasta jooksul võsaviillemitest. Olen minagi huntide kõrgaja laps. Mitmel lapsepõlve suvel pärast sõda oli Helme kandis mul teda võimalus näha. Ühe ajakirja esikaanel oli šaakal (2014/1). Šaakalist on kahju. Ma ei tea, kuidas temaga võideldakse.

Suure huviga olen lugenud isikulugusid. Sellest, kuidas sõjajärgsete aastate visadest lastest said teadlased ja õppejõud. Huviaratajaks kõigile ikkagi Eesti loodus.

Olen saanud ka targemaks, näiteks tänu Urmas Tartese kärbselool. Leidsin oma korteri kõõgiaknalt kärbse, uimerdas ja pinises. Rääkisin temaga: jää talveunne. Olin nädala kodust eemal. Tagasi tultes leidsin kärbse ikkagi aknakaasilt, surnud putukat ümbritses sentimeetrisuurune valge uduloor.

Loodusesõbrast (2013/3, lugu pealkirjaga „Mitu kärbest elab toas?“) leidsin selgituse, miks kärbes mu nõuanet kuulda ei võtnud. Urmas Tartes kirjutab: „Loomade ja eriti putukate evolutsioonis on valgus alati tähendanud läbipääsu.“

Vaatan ka fotosid. Fauna ja flora on jätnud mind külmaks, aga köidavad pildid pilvedest, äikesest, metsast ja jõgedest.

Aare Baumeri kõõgifüüsika katsed on olnud meeldivalt ootamatud. Teen ka endale märkmeid ja ühest Aare Baumeri loost on mul üles kirjutatud: „Veemolekul on nagu Miki Hiire pea, kus kaks kõrva asuvad suure pea küljes.“

Linda Lillimägi, pensionär Tartust

Midagi peaks asemele tulema

Eluaeg olen lugenud Eesti Loodust ja Loodusesõpra. See on olnud minu jaoks täiesti loomulik, ilma mingite kahtlusteta. Loodusesõbral on olnud Eesti Loodusest erinev stiil, täitsa teine stiil.

Tavaliselt loen ajakirja kaanest kaaneni läbi. Loodusesõber on olnud populaarteaduslik, ka ilukirjanduslik ja hariv. Pildid on ilusad, meelde on jäänud Ingmar Muusikuse omad.

Kõitnud ma neid ajakirju pole. Mu lapselaps on suur loodushuviline, viimastel aastatel olen kõik numbrid temale edasi andnud.

Kahju, kui ajakiri nüüd ilmumise lõpetab. Midagi peaks asemele tulema.

Asta Niinemets, bioloog Tartumaalt

Justkui teine haridus

Kõlab kulunult, aga loen tõesti Loodusesõbra läbi kaanest kaaneni põnevusega.

Algul vaatan kaaneiludusega tõtt, siis lehitsen pilte, mis peavadki olema nii suured, et ka ajakirjas mõjuda, sõnale toeks olla. Siis vaatan üle pealkirjad ja autorid - milline vana sõber või uus sekkord tuttavamaks saab. Pilditabamuste, elutööde, uuringute, reisikirjade, elutarkuste kaudu.

Nende lugusid lugemast, või Türi loodusõhtute kuulamast, ei väsi vaim iial. See on olnud justkui minu teine haridus, milles olen end täiendamas. Lapsepõlvest saati Elva-Peedul Vapramäe metsas kolades, nüüd Järvamaa metsades-rabades looduseinimestega ringi käies.

Marika Rajamäe, ajalehetöötaja Järvamaalt

**UNISTADES
REIN EINASTO,
PAEVANA**

UNISTAN LOODUSESÕPRUSEST

UNISTAN inimväärse elamise kestmisest Inimeste Maal, meie väikeses LOODUSKAUNIS RAHVUSRIIGIS – armsas Eestis, kus süvenev Roheline paigavaim ja hingepuhtuse eetika kogu elulaadis oleks ka valitsejate juhtivaks moraaliks.

Unistan elukeskkonnast, kus iga inimene tunneb end looduse osana ja oma kogukonna liikmena, kandes selle eest ka täisvastutust. Olen kindlalt veendunud, et üks Euroopa vanaid klassikalise loodushoiu, looduskaitse ja loodushariduse mitmetahulisi, hästi toimivaid *süsteeme* koostoides koolivõrgu, keskkonnaühenduste ja meediaväljaannetega on sündinud just Eestis. Sündinu peab jääma kestlikuks ning olema riiklikult kindlustatud. Sellise loodushoiu ja keskkonnahariduse rahvalgustusliku süsteemi vajadus inimese ja looduse ökoloogilise tasakaalu kindlustamisel kasvab maailmas toimuvat arvestades piltlikult öeldes iga tunniga. Selles kestvate ühispingutustega loodud süsteemis on igal lülil oma asendamatu osa täita.

Hästi illustreeritud, kaunilt kujundatud mõttetihedatel *loodusajakirjad*el on looduskultuuris kõige enam järjepidevust hoide ja suunav roll. Viimasel aastakümnel väga heal tasemel välja antav nelja ajakirja seeria on ainult koos tervik: *Eesti Loodus* ja *Eesti Mets* on eeskätt elavale loodusele orienteeritud, taimi, loomi, nende kooslusi, loodusmaastikke iseloomus-

tavad ja ka looduskasutust käsitlevad populaarsed teadusajakirjad, *Horisont* on teaduses, eriti täppisteadustes kõike uudset tutvustav ja paeluvat esiletuov populaarteaduslik väljaanne ja *Loodusesõber* – nagu nimetuski väljendab – kõige inimeselähedasem, just inimest looduses sihiteadlikult käsitlev, sügavamat loodushuvi äratav, kõiki vanuserühmi kütkestavalt loodusse kutsuv, teadlikule loodusearmastajale, kõige laiemale lugejaskonnale suunatud trükis, mis ahvatleb korduvalt lehitsema, uuesti lugema, looduse ilu imetlema. Loodusloo õpetajaile on Loodusesõber püsivalt uuevõppmaterjal. Lastevanematele selgitavad lood, kuidas loodusega lähemalt sõprust sõlmida, eakaile on need kutse kuhugi kaugemale igapäevasest argielust, avastama seni peidus olnud rikkusi. Iga uus Loodusesõbra number oskab uue vaatenurgaga üllatada ka kogenud loodusvaatlejat, võimaldab taas läbi elada avastusrõõmu, kutsub korduvalt lehitsema, uuesti lugema, võrdlema omakogetuga. Loodusesõbra lood on värsked ka aastate pärast. On oodatud autoreid, kes ikka ja jälle oskavad panna imestama, oskavad sisendada pühadustunnet Loodusse, süvendada schweitzerlikku „aukardust Elu ees“.

Arvestades laias maailmas toimuvat, kasvab inimese ja looduse ökoloogilise tasakaalu säilitamisel loodushoiu ja rahvalgustusliku keskkonnahariduse vajadus iga päevaga.

LOODAN, et suudame juba oma laste(laste)le praeguse katastroofieelse plahvatusohtliku, üle taluvuse piiri reostatud elukeskkonna asemel parandada südame ja mõtte süvakultuurile rajaneva loodusega harmoneeruva vägivallatu maailma, mille loomisel ajakirjal Loodusesõber on kanda oma kindel selgelt väljakujunenud roll. Unistan sellest, et ajakirja Loodusesõber vaimus jääks kestma.

OLEN KINDEL, et meie haritud põlisrahva huvides ja tahtel seonduvad LOODUSKULTUUR ja VAIMUKULTUUR põllul ja metsas, linnas ja maal, võimu ja vaimu harmoonias selleks,
*et Loodu vestaks,
kõik kaunis kestaks,
ühine rõõm liidaks,
sõprust kiidaks
ja igavikku püüdleks hing,
aina avarduks eluring.*

*Siis hingesoojust kiirgab silm,
üha maheneb mõtteilm,
püüeldes päeval ja ööl
läbi armastuse ja hoole
vaimse valguse poole.*

*Ja esiisade õilsad püüded
ei kostaks kui appihüüded.
Nii meie kaunis Loodus,
rikas pärandkultuur
säilib ka järeltulijaile
embamatult suur.*

MATI MARTINSON

2 Lugejate kirjad

5 Paevana unistab

8 Loodusfoto. Remo Savisaar

10 Kalendaarium

14 Sõnumeid meilt ja mujalt

18 Hiiekuva võistlus ja hiie sõber. Rein Marana usutlus

20 Metsanotsu aasta kokkuvõte. Parimad fotovõistluse pildid

24 Karu talvepesad.

Vahur Sepp

32 Maailma vanim kalakajakas Marta.

Juhani Püttsepp, Arne Ader

38 Pildi sünd. Mati Kose

40 Aasta linnu – taliviu – pesapaikadel

46 Emajõe vanajõed voolaku jälle.

Juhani Püttsepp

52 Loodus kodus. Liivahiirtel külas.

Helen Rohtmets

54 Loodusesõber võtab asja käsile. Edetabel: Eesti puhtamad puu- ja köögiviljad.

Gunnel Koba

58 Raamaturott

60 Köögifüüsika. Aare Baumer ehitab kavala püramiidi ja püüab kinni holograafilise kujutise. Nuputa!

62 Aja lugu

64 Vaata imet!

Esikaane foto: Valeri Štšerbatõh